

נחנו נעבור חלוצים לפני ה'

מים ראשונים: כבר נדרשנו לנושא [שבטי עבר הירדן המזרחי פעמיים בפרשה זו](#) ונראה שיש מקום להוסיף ולדרוש גם בשלישית (ברביעית). הפעם נתמקד במוטיב החלוציות. לאחר שנדחו בכעס רב ע"י משה – ראה דברינו [תרבות אנשים חטאים](#) בפרשה זו - חוזרים בני גד ובני ראובן ומבקשים שוב את נחלתם בעבר הירדן המזרחי.¹ הפעם הם מצרפים לה מחויבות ברורה בקריאה שתהפוך סמל לדורות: **נחנו נעבור חלוצים לפני ה'!**

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי גַד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן הָאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה: ... כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְּחֵי אֶתֶם מִקְדָּשׁ בְּרִנֵּעַ לְרֵאוֹת אֶת הָאָרֶץ: ... וְהִנֵּה קִמַּתְם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תְּרֻבוֹת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסָפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף ה' אֶל יִשְׂרָאֵל: כִּי תִשׁוּבוּן מֵאַחֲרָיו וְיִסָּף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בְּמִדְבָּר וְשַׁחַתְתֶּם לְכָל הָעָם הַזֶּה: (במדבר לב ו-טו).²

וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְדֵרֶת צֶאֱן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְנוּ: וְאַנְחֵנוּ נַחֲלָץ חֲטָאִים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם הַבְּיָאֵנָם אֶל מְקוֹמָם וְיִשָּׁב טַפְנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ: לֹא נָשׁוּב אֶל בְּתִינוּ עַד הַתְּנַחַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ: (במדבר לב טז-טז).³

וַיַּעֲנוּ בְנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל עַבְדֶּיךָ כֹּן נַעֲשֶׂה: נַחֲנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לְפָנֵי ה' אֶרֶץ כְּנָעַן וְאַתָּנוּ אַחֲזַת נַחֲלָתֵנוּ מֵעַבְר לִירְדֵן: (במדבר לב לא-לב).⁴

וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדִי נִתְּתִי מִן הַגִּלְעָד וְעַד נַחַל אֲרֵנוֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וְגַבְלֵי וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: ... וְאַצּוּ אֲתֶכֶם בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לְכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לְפָנֵי אֲחִיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּל בְּנֵי חֵיל: (דברים ג טז - יח).⁵

וַיַּעֲבְרוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵם מֹשֶׁה: כְּאֲרַבְעִים אֶלֶף חֲלוּצֵי הַצֶּבָא עָבְרוּ לְפָנֵי ה' לְמַלְחָמָה אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ: (יהושע ד יב-יג).⁶

¹ חצי שבט מנשה מצטרף בהמשך, לאחר שהגיעו משה ובני גד ובני ראובן בנוכחות אלעזר, יהושע וראשי העדה להסכם, ראה במדבר לב לג. וזה נושא מעניין לדף נפרד.

² זו תגובתו הראשונה והקשה של משה לבקשתם של בני גד ובני ראובן להתנחל בעבר הירדן המזרחי, כאשר סביר שהקטע שהעלה את קצפו היו המילים המסיימות בפסוק: "ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את חירדך". אחרי שכל בני ישראל כבשו ביחד את עבר הירדן המזרחי, הם עושים "שבת לעצמם"! ראה שוב דברינו [תרבות אנשים חטאים](#) בפרשה זו.

³ בני גד ובני ראובן לא מוותרים וחוזרים ומציגים את בקשתם למשה באופן אחר. אולי משה לא הבין אותם בפעם הראשונה, אולי הם הבינו שטענו ומשנים כעת כיוון; ונראה שזה מהמקרים הבודדים אם לא היחיד שמישהו בעם ישראל שנגזף קשה ע"י משה או הקב"ה חוזר וטוען וטענתו מתקבלת (מלבד משה עצמו כלפי הקב"ה). מחד גיסא, השווה עם המעפילים שלא נסלח להם גם כשבקשו לתקן ונדחו; ומאידך גיסא, עם בנות צלפחד שגם הם טענו כנגד משה והצליחו. האם לפנינו דור הבנים, דור חדש שעומד על שלו? בין כך ובין כך, משה נענה להם, ככתוב: "ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני ה' למלחמה: ועבר לכם כל חלוצי את הירדן לפני ה' עד הורישו את איביו מפניו: ... והייתם נקים מה' ומישראל והייתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני ה'". ויש לשים לב למילה "חושים" שמשמעותה זיזים ומהירים (רש"י והתרגומים, מלשון "חיש") ותצטרף למילה "חלוצים" בקטע הבא. כתיאור תכונה ושם לוואי זו מילה יחידאית במקרא, אך יש לנו עוד "חושים" זריז במקרא (ובמדרש).

⁴ בני גד ובני ראובן, אליהם מצטרף חצי שבט מנשה בפסוק לג הסמוך שם, מסכימים לתנאיו של משה, הוא תנאי בני גד ובני ראובן שקנה לו מקום נכבד בהלכה ואולי נזכה פעם לדון בו. תחילה הם עונים לו: "... עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה: ... ועבדיך יעברו כל חלוצי צבא לפני ה' למלחמה כאשר אדני דבר". ובשנית, בפסוקים שהבאנו לעיל, אשר נאמרים באזני "אלעזר הפהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לפני ישראל", אותם משה משתף בעניין שהרי הוא אינו עתיד להיכנס לארץ (האם היה נכון שמשה יתייעץ איתם קודם לפני שנתן את תשובתו הראשונה לבני גד ובני ראובן?). בתשובה זו שבחרנו כמוטיב לדף זה: "נחנו נעבור חלוצים לפני ה'". הם עונים למשה שדרש מהם: "אם תחלצו לפני ה' למלחמה: ועבר לכם כל חלוצי את הירדן לפני ה'". וטובעים את המילה "חלוצים" שהתגלגלה ובאה עד שיבת ציון השלישית בימינו. אך אין זה המופע הראשון במקרא של השורש חל"צ במובן של מי שהולך לפני המחנה (נחלץ מהציבור הרחב והולך לפניו). פרשת מטות היא שמחדשת מילה זו כבר בתחילתה, במלחמת מדין: "וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין" (במדבר לג א והמשך בפסוק ה שם) ומשם התגלגלה המילה לפרשת בני גד ובני ראובן. המדקדקים שרואים בשורש חל"צ שליפה במונח הכללי יקדימו אולי לספר ויקרא פרק יד בדין צרעת הבית, אבל אנחנו בחלוצים במובנה הטוב והחיובי של המילה.

⁵ בספר דברים חוזר משה על סיפור בני גד ובני ראובן בטון רך ופשוט, בלי כל הכעס שבפרשתנו (השווה עם תיאורים חוזרים אחרים בספר דברים, של חטא המרגלים (פעמיים!), המתאווים, העגל וכו', מה מידת הכעס שם). בתיאור החוזר של משה בספר דברים שחל בקרבת זמן קרובה למדי לפרשתנו, חסר גם כל הדיאלוג של ספר במדבר וציון העובדה שהם פנו אליו תחילה, והדבר דורש בירור. מה שחשוב לנו כאן היא החזרה של הביטוי "חלוצים". הם אומרים: "נעבור חלוצים" ומשה אומר: "חלוצים תעברו".

⁶ עברנו לספר יהושע שבהיבטים רבים הוא המשך של התורה (ראה נדרים כב ע"ב: "אלמלא חטאו ישראל - לא ניתן להם אלא חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא"). בתחילת הספר מזכיר להם יהושע את הבטחתם למשה, ככתוב: "ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר: זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד ה' ... ואתם תעברו חמשים לפני

וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם עֲבְרוּ וְסִבּוּ אֶת הָעֵיר וְהַחֲלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אַרְוֹן ה': וַיְהִי כַּאֲמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם וְשָׂבַע הַכֹּהֲנִים נְשָׂאִים שְׂבָעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי ה' עֲבְרוּ וְתַקְעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת וְאַרְוֹן בְּרִית ה' הַלֵּךְ אַחֲרֵיהֶם: וְהַחֲלוּץ הַלֵּךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים תַּקְעֵי הַשׁוֹפְרוֹת וְהַמֵּאֲסָף הַלֵּךְ אַחֲרֵי הָאֲרֹן הַלֹּחֵץ וְתַקְעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת: (יהושע ו ז-ט).⁷

אִז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרֵאשֵׁי וְלַגְדֵי וְלַחֲצֵי מִטֵּה מִנְשֵׂה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מִשָּׁה עֶבֶד ה' וְתִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: ... וְעַתָּה הִנֵּחַ ה' אֱלֹהֵיכֶם לְאַחֲיֶכֶם פֶּאֶשֶׁר דָּבַר לָהֶם וְעַתָּה פָּנוּ וּלְכוּ לְכֶם לְאַהֲלֵיכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לְכֶם מִשָּׁה עֶבֶד ה' בְּעֶבֶר הִירְדָן: ... וַיְבָרַכְם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁלַחם וַיֵּלְכוּ אֶל אֶהֱלֵיהֶם: ... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִכְסֵיכֶם רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֶהֱלֵיכֶם וּבְמִקְנֵה רַב מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנִחְשֵׁת וּבְבַרְזֵל וּבְשִׁלְמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד חֲלְקוּ שְׁלַל אֵיבֵיכֶם עִם אַחֲיֶיכֶם: (יהושע כב א-ז).⁸

אלשיך במדבר פרק לב פסוק ו – האחיכם יבואו למלחמה?

וכראות משה טענותיהם צודקות, מלבד אומרים: "אל תעבירו את הירדן וכו'",⁹ אמר: האחיכם יבואו למלחמה וכו'. כלומר, באמורכם כי באה נחלתכם אליכם הדין עמכם, רק מה שאמרתם אל תעבירונו הוא בלתי ראוי, כי האחיכם יבואו וכו'. ואף שאמרתם הארץ אשר הכה ה', שרמזתם כי ה' הוא הלוחם לכם, ולא תתייחסו לכפויי טובה, כי לא הם נלחמו בעדכם כי אם ה'.¹⁰ זה אינו כלום, כי ההתייבבות בפני האויבים והלוחמים לא דבר ריק הוא, אף שהנצוח בודאי לה' הוא כנודע. כי לא לחנם שאל חזקיה מהקב"ה, ואמר, איני כאסא ששאל ואמר שהוא יצא למלחמה אך לא ילחם, אמנם אשב תוך ביתי ואתה תעשה מלחמה (פתיחתא דאיכא רבתי ל).¹¹ כי הַבִּיָּאָה לְמַלְחָמָה גַּם הִיא תִּתְיַחֵס לְטוֹרַח וְצַעַר וְאִימָה וְטִלְטוּל. וְזֶהוּ אֹמְרוֹ: "הָאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה" – לומר, הן אמת כי לה' המלחמה, אך לא יבצר מהיות מרוע מוסר.¹² כי האחיכם יבואו למלחמה ויתייצבו שם נגד האויבים, ואתם תשבו פה ולא תראו המלחמה כלל.¹³

אַחֲיֶיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחַיִל וְעֲזָרְתֶם אוֹתָם" (יהושע א יב). והם עונים לו: "כָּל אֲשֶׁר שָׁמְעֵנוּ אֶל מִשָּׁה בְּנֵי נְשָׁמַע אֶלֶיךָ רַק יְהִי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִמָּךְ מִשָּׁה: כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנוּ יוֹמֵת רַק חֶזֶק וְאֶמֶן" (שם שם יז-יח). כאן, בפרק ד, במעבר הירדן והכניסה לארץ, אכן מקיימים בני גד ובני ראובן (וחצי שבט מנשה שכאמור הצטרף אליהם במהלך ההתדיינות עם משה בפרשתנו) את התנאי שכרתו עם משה ועם יהושע, אלעזר וראשי השבטים, ועוברים חלוצים "לפני ה'". המילה "חמושים" מצטרפת ל"חלוצים", ומזכירה לנו את תחילת פרשת בשלח: "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" (שמות יג יח). אלא ששם לא זכו בני ישראל וכאן יזכו. ועוד נידרש לקשר חמושים-חלוצים להלן.

⁷ כאן מדובר בכיבוש יריחו. מי הוא החלוץ שעבר בראש? מפרש רש"י, יהושע ו ט: "והחלוץ - בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניו לפי שהיו בני גד גיבורים ומכים בזרוע חזקה, כמו שנאמר: וטרף זרוע אף קדקד". בני גד ובני ראובן הולכים לפני ארון הברית, שיש בזה מעשה סמלי שיכול היה אפילו להיחשב כלא רצוי, אבל זה טבעם של החלוצים שלפעמים מרוב התלהבות הם קופצים קדימה. ועוד נידרש לכיבוש יריחו להלן.

⁸ התקיים תנאי בני גד ובני ראובן והושלמה מחויבותם. ראה בראשית רבה לה ג התיאור הציורי איך הם נפרדים פעמיים מיהושע (משם למדו חכמים דרך ארץ לתלמיד הנפטר מרבו): "נטלו רשות מן יהושע ללכת לאהליהם ושהו שם עוד ימים אחרים וחזרו ונטלו ממנו רשות עוד פעם שנייה ... שבט ראובן וגד בני פמליא של יהושע וליה אורת עד הירדן, וכיון שראו שנתמעטה פמליא שלו חזרו וליוו אותו עד ביתו". אמנם בהמשך הפרק שם הם מקיימים "מִצְוַת גְּדוּל לְמִרְיָה" ששאר השבטים רואים בו סמל להתנתקות מהם, והיו מוכנים לצאת על כך למלחמה - אותם שבטים שבני גד ובני ראובן וחצי מנשה יצאו חלוצים לפניו. מלחמת האחים אמנם נמנעה שם, אבל התרחקותם של שניים וחצי שבטי עבר הירדן המזרחי הייתה בלתי נמנעת וסופה בגלות הראשונה ע"י תגלת פלאסר כמתואר בדברי הימים א ה כ. ראה דברינו [שבטי עבר הירדן המזרחי – 1](#) בפרשה זו. ואנחנו מבקשים לשוב למוטיב החלוצים שבני גד ובני ראובן מזהים איתו.

⁹ אלשיך עושה הבחנה חריפה בין שני חלקי הפסוק שעורר את חמתו של משה: "אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאַחֲזָה אֶל תַּעֲבְרֵנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן". חצי הפסוק הראשון ניחא. וכדבריו שם: "אם מצאנו חן בעיניך. הוא, אחר כי ודאי יתן את הארץ הזאת לעבדיך מאתו יתברך בודאי לאחזרה, כי היא הראויה אלינו". אבל החצי השני: "אל תעברנו את הירדן" הוא בלתי נסלח.

¹⁰ לכאורה אין זו כפיות טובה ולא תיחשבו ככפויי טובה, שהרי הכל מאתו יתברך והוא שיעשה את המלחמה לישראל "בין רב למעט".

¹¹ ראה תפילת אסא לפני מלחמתו עם זרח הכושי, דברי הימים ב יד י: "וַיִּקְרָא אֶסָא אֶל ה' אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר ה' אֵין עִמָּךְ לְעֹזוֹר בֵּין רַב לְאֵין פֶּחַ עֲזָרְנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ כִּי עָלֶיךָ נִשְׁעֵנוּ וּבִשְׁמֶךָ בָּאנוּ עַל הַקָּמוֹן הַזֶּה ה' אֱלֹהֵינוּ אַתָּה אֵל יַעֲצֹר עִמָּךְ אָנוּשׁ". ובמדרש איכה רבה שאלשיך מביא מובאת תפילתם של יהושפט וחזקיהו: "עמד יהושפט ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה: אני עושה ... עמד חזקיהו ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה: אני עושה". אבל אין זה לכתחילה ולהלכה כפי שאלשיך מסביר, ויהושפט ואסא התפללו ויצאו למלחמה בראש אנשיהם.

¹² לא יימנע מכך שיש כאן רוע מוסרי.

¹³ גם אם נזכה לדורם של יהושפט (אסא) וחזקיהו, גם אם בסופו של דבר הקב"ה ילחם לכם ולא יצטרכו להילחם ממש, מיהו צריך לצאת לצבא. מיהו סובל "טורח וצער ואימה וטלטול". לפיכך, מי שלא מתגייס ושוּלַח אחרים ואומר: "אשב תוך ביתי ואתה (הקב"ה) תעשה מלחמה", בלתי אפשרי ("לא יבצר") שלא יהיה כאן מוסר רע או רוע מוסרי. המשפט המדהיך: "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה" עומד כנגד כל מה שהתורה מלמדת אותנו בהלכות מלחמה (בדין [כל ישראל ערבים זה בזה](#) פרשת בחוקות), במצוות [לא תעמוד על דם רעך](#) (פרשת קדושים), באיסור [לא תגודדו](#) (פרשת ראה, שבט גד) ועוד. אל דבריו הברורים של אלשיך ניתן לצרף דברי רבים אחרים. ספורנו על הפסוק וראה בכך הטלת מורכ בלב שאר השבטים: "האחיכם יבאו למלחמה. האמנם תחשבו שאחיכם ירצו לבוא להילחם כדי לכבוש אותם תשבו פה. במה שכבר נכבש! אין ספק שאינכם חושבין שיעלה זה

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח – חמושים, הקשר לפרשת בשלח

"וחמושים" (שמות יג יח) - אין חמושים אלא מזוינים, שנאמר: "ואתם תעברו חמושים" (יהושע א יד), וכתוב: "ויעברו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה חלוצים ארבעים אלף חלוצי צבא" (יהושע ד יב-יג).¹⁴
דבר אחר: "וחמושים", עלו אחד מחמשה, ויש אומרים: אחד מחמשים ויש אומרים: אחד מחמש מאות וכו'.¹⁵

במדבר רבה יג כ פרשת נשא - ייחודו של שבט גד

"ביום השישי נשיא לבני גד אליסף בן דעואל" (במדבר ז מב) - לפי ששמעון לקח חרבו והלך ועשה מלחמה עם אנשי שכם בשביל אחותו, ובני גד עברו את הירדן לעזור לאחיהם לירש את הארץ, כמו שאתה אומר: "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (דברים לג כא), לכך זכה והקריב אחר שמעון.¹⁶
"קרבנו קערת כסף אחת" - א"ר ברכיה: כנגד יציאת מצרים הקריב נשיא גד. ולמה כן? לפי שבירכו אביו בגדודים, שנאמר: "גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב" (בראשית מט יט). ודבר זה אמר יעקב על מה שהיה עתיד לעבור חלוץ למלחמה את הירדן כמו שאתה אומר: "ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה" (במדבר לב כז). וביציאת מצרים כתוב צבא: "יצאו כל צבאות ה'" (שמות יב מא), ונאמר בהם: "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" (שם יג יח) - הוא "חמושים" הוא "חלוצים".¹⁷ וליוצאי מצרים נחלקה הארץ כמו שאתה אומר: "ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'" (שמות ו ח), ובני גד סייעו להם עד שנכבשה הארץ ונחלקה לכולם. לפיכך הקריב נשיא שלהם על יציאת מצרים.¹⁸

רשב"ם בראשית מט יט – גדוד חלוץ וגדוד מאסף

"גד גדוד יגודנו" - ישראל יגודו אחריו כשהיו הולכים למלחמות יהושע וכדכתיב: "חלוצים תעברו לפני אחיכם". ובשוב גד מן המלחמה ישובו של גד אחר עקיבן של ישראל. שכן דרך כשיוצאין למלחמה יוצאין תחילה ובחזרתם הם אחרונים לשמור את השבטים מן המלחמה פן ירדפו האויבים אחריהם.¹⁹

בידכם ואין זה אלא להניא את לב אחיכם". אור החיים על הפסוק, בדומה לאלשיך, מצביע גם הוא על הנקודה המהותית של שילוב הביטחון בקב"ה יחד עם עשייה אנושית: "גם מה שנתכוונו לטעון כנגד העתיד שאין טורח בדבר כי ה' הוא עושה נפלאות גדולות לבדו, אמר להם: האחיכם יבואו למלחמה. פירוש, אמת כי ה' הוא הנלחם להם אבל על כל פנים צריכין להזדמן במלחמה". והרב שמשון רפאל הירש מבאר: "כמוכס גם אחיכם היו רוצים לבוא אל המנוחה ואל הנחלה. אך המלחמה היא הכרח, היא הגיעה אלינו, ואחיכם נאלצים להיכנס לתיגר - ואתם תשתמטו מן החובה?!". נראה שהעניין ברור ויורד ונוקב עד היסודות של אחדות עם ישראל בכל הדורות.

¹⁴ אין "חמושים" בפרשתנו, יש רק "חושים", ראה הפסוקים לעיל והדרשות להלן. התיאור "חמושים" לבני גד ובני ראובן מופיע לראשונה בספר יהושע. ומנין לנו שחמושים הם מזוינים בכלי נשק, אולי נאמר שחמושים הוא כמו חושים היינו זריזים כפי שמציעים כמה מפרשים (תרגום המיוחס ליונתן ואחרים)? לא, אומר המכילתא. חמושים הוא כפשוטו, אנשי מלחמה עם כלי נשק. זאת למדנו מפסוק אחר ביהושע פרק ד: "חלוצי צבא". הרי לנו שהחמושים של יהושע, בני גד ובני ראובן, מעידים על החמושים של פרשת בשלח, ביציאת מצרים, שגם שם הכוונה לחמושים ומזוינים בכלי נשק. שם לא הסתייע וכאן, ביהושע, הסתייע. משמע בני גד ובני ראובן שיצאו חלוצים-חמושים מתקנים את החמושים הראשון של יציאת מצרים שלא צלחו.

¹⁵ פירוש אחר, כידוע, לחמושים של יציאת מצרים הוא: אחד מחמישה, אחד מחמישים ויש שמגדילים עד אחד מחמש מאות! (40 אלף מתוך 600 אלף זה אחד ל-15). אבל לנושא שלנו, אפשר שאין זה דבר אחר, אלא התבוננות אחרת במשמעות של חלוצים. לא חלוצים-חמושים, אלא חלוצים במובן של מיעוט מתוך כלל הציבור. השאור שבעיסה. עמוד הענן האנושי ההולך לפני המחנה.

¹⁶ כאן באנו לברכתו של משה לשבט גד בפרשת וזאת הברכה, דברים לג כ-כא: "ולגד אמר ברוך מרחיב גֵד פְּלִיבֵי שְׁכֵן וְטָרַף זְרוּעַ אֵף קֶדְדָּה; וַיֵּרָא רֵאשִׁית לּוּ כִּי שֵׁם חֶלְקֶת מַחֲקֶק סִפְנוֹ וַיֵּתָא רֵאשִׁי עִם צְדָקֶת ה' עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטֵיו עִם יִשְׂרָאֵל". איזו צדקה עשה גד עם ישראל? ראה רש"י דברים לג כא: "צדקת ה' עשה - שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו" ופרשנים אחרים מגדילים עוד בשבח הצדקה והמשפט שעשו בני גד. ראה כלי יקר במדבר ב ג: "וכן גד היה בעל צדקה שנאמר בו (דברים לג כא) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, רצה לומר כי משפטיו דהיינו על פי שורת המשפט לא היה צריך לילך כי אם עם ישראל ולא בראש החלוץ ועל צד הצדקה הלך לפניו כצדקת ה' ההולך לפני מחנה ישראל" וכך מפרש גם השל"ה (ואחרים): "יתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ... שמשבח את גד בחסידות שעשה לפניו משורת הדין, כי מצד הדין לא היו מחויבים לילך החלוץ בראש, רק ילכו למלחמה בשוה עם ישראל ... אבל גד הוסיפו ועשו בדרך צדקה שהיו הולכים בראש, ובזה עשו הצדקה מעין הצדקה שיעשה ה', כמו שנאמר (מיכה ב יג) 'וה' בראשם'. זהו שאמר 'צדקת ה' עשה'.

¹⁷ וכך מפרש רד"ק ביהושע א יד: "חמושים - כמו חלוצים". ופירוש אבן עזרא שמות יג יח נלחם בדעה שחמושים הוא מלשון צידה והון ושאר צרכי המלחמה (לוגיסטיקה) וקובע: "רק פירושו חגורי חומש למלחמה, כמו חלוצים תעברו". ומציע שחלוצים בא גם מחלציים, כמו בפסוק בישעיהו לב יא: "וְחִגְוֹרָה עַל חֲלָצִים". ומה חוגרים על החלציים (על המתננים)? את כלי המלחמה.

¹⁸ בכל אחד מהנשיאים "קערת הכסף" היא נושא שונה: התורה, חצר המשכן, מלכות בית דוד, הים וכו'. אך אצל גד, קערת הכסף היא יציאת מצרים. במעשה החלוציות של בני גד (בני ראובן לא נזכרים כאן) הם משלימים את יציאת מצרים! ראה המכילתא לעיל והערה 14. חמושים, צבאות, גדודים, חלוצים, משלימים בכיבוש הארץ את המטרה והייעוד של יציאת מצרים. ואם בחלק הראשון של המדרש ראינו את ברכת משה, כאן הכל טמון בברכתו של יעקב "גד גדוד יגודנו".

¹⁹ גד יוצא לא רק כחלוץ בראש המחנה ומקהיל אחריה את שאר הלוחמים (עושה אותם גדודים), אלא גם כמאסף ומכנס את אחרוני הלוחמים והולך בסוף המחנה לאחר הלחימה. כך מתחלק הפסוק של ברכת גד לשניים: "גד גדוד יגודנו - והוא יגד עקב". שיה בעצם תפקידו של שבט דן שנסע מאסף לכל המחנות וברכתו סמוכה לברכת גד. וגם יחזרו בני גד בשלום מהמלחמה, יחד עם בני ראובן

פירוש בכור שור במדבר פרק לב פסוק יד – ראשונים לנחלה, ראשונים למלחמה

לפי שאמרו: "אל תעבירו את הירדן", סבר משה שלא היו רוצים לעבור אל המלחמה. והם ענו: "נחנו נעבור חלוצים לפני ה'", שהם הולכים ראשונה, כדכתיב: "והחלוץ הלך לפניהם", כלומר כאשר לקחנו נחלה ראשונים נהיה ראשונים במלחמה.²⁰

רש"י במדבר לב יז – לפני בני ישראל

ואנחנו נחלץ חושים - נזדרז מהירים, כמו: "מהר שלל חש בז" (ישעיה ח א), "ימהר יחישה" (שם ה יט): לפני בני ישראל - בראשי גייסות, מתוך שגיבורים היו, שכן נאמר בגד: "וטרף זרוע אף קדקד" (דברים לג כ), ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים: "ואצו אתכם בעת ההיא וגו' חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל" (דברים ג יח). וביריחו כתיב: "והחלוץ הולך לפניהם" (יהושע ו יג), זה ראובן וגד שקיימו תנאם.²¹

אלשיך יהושע פרק ו פסוק ט – לפני ארון הברית

"והחלוץ כבר עבר לפני הכהנים תוקעי השופרות", ואיככה יוכל יהושע לרוץ ולעבור לפני הארון ותוקעי השופרות והחלוץ להשיג את העם ההולכים ומסבבים בראש כולם להחזירם? על כן הניחם ביום ההוא ולא מיחה בהם.²²

ויקרא רבה לד טו פרשת בהר – רצה והחליצו

"וזרח בחושך אורך ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ" (ישעיה נח יא).²³ א"ר טביומי: אם עשית כן הרי את כבוראך, כאותו שכתוב בו: "דודי צח ואדום". "ועצמותיך יחליץ" - ישמוט יזיין יציל, יניח. ישמוט, כמו: "וחלצה נעלו מעל רגליו". יזיין, כמו: "חלוצים תעברו". יציל, כמו: "חלצני ה' מאדם רע" (תהלים קמ). "יניח" - מכאן קבעו חכמים לומר רצה והחליצו בשבת.²⁴

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: למען הגילוי הנאות, כותב דף זה הוא משבט חלוצים.

וחצי שבט מנשה, כפי שמפרש בכור שור על הפסוק בברכת יעקב: "גד גדוד יגודנו: כלומר: גד גדוד שיגוד עמו, כגון ראובן וחצי שבט מנשה שיעברו עמו חלוצים, והוא גד עצמו יגוד עקב: יחזור על עקיבו שלם לביתו ולא רצו במניין הגדוד שיגוד".

²⁰ כאן לכאורה הושלם התיקון של בני גד ובני ראובן, בקריאה: "נחנו נעבור חלוצים לפני ה'" שמכפרת על: "אל תעבירו את הירדן". ראה גם פירוש העמק דבר במדבר לב לב: "נחנו נעבור חלוצים. בלי שום ערמה ומרמה אלא בחשק וברצון" אבל מפרשים אחרים קוראים את הפסוק בשלמותו: "נחנו נעבור חלוצים לפני ה' ארץ פגעו ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן" ולא כל כך מרוצים מתשובתם של בני גד ובני ראובן. ראה רמב"ן במדבר לב לא-לב: "ויענו בני גד ובני ראובן לאמר וגו' נחנו נעבור - אמרו לו: אין אדוננו צריך לצוות עלינו בתנאי כפול, חלילה לעבדיך מעבור על מה שאדוני מצוה כי הם דברי ה' ולא נעבור על מצותו. וזה טעם: את אשר דבר ה', כי מתחילה אמרו (פסוק כה) כאשר אדוני מצוה". האם הם דוחים את התנאי הכפול שהעמיד לפניהם משה? חמור מכך פירוש ספורנו: "ויצו משה. צוה שלא יתנו לאלה את ארץ סיחון ועוגו אלא אחר שישבו מכיבוש הארץ כאמרו ונכבשה הארץ ואחר תשובו והיתה הארץ הזאת לכם ולא קודם לכן. והם לא קבלו זה ואמרו: נחנו נעבור חלוצים ואתנו אחזת נחלתנו, שתהיה ברשותנו בעת שנעבור את הירדן". והוא מסיים שם: "ויתן להם משה. כדי שלא להיכנס במחלוקת הסכים משה לדבריהם". האם החלוצים מתייבים תנאים למשה? שהרי הוא הסכים שישאירו את טפם ונשיהם בעבר הירדן המזרחי. ואיתם וודאי חיל מצב ראוי. להלכה, התקבל תנאי בני גד ובני ראובן. אבל בפועל ודווקא במקרה שלהם, נראה שהייתה כבר נתינה דה-פקטו שקשה לחזור ממנה. לעומת כל אלה, ראה פירושי רס"ג ורש"י על החצי השני של הפסוק.

²¹ מספרי יהושע, דברים ובראשית חזרנו לפרשת השבוע. מלבד המילה "חושים" שכבר נזקקנו לה ורש"י מפרש שהוא מלשון לחוש, למהר, להזדרז; מספר פעמים נאמר על ידם וע"י משה: "לפני ה'", שהיא אמירה כללית שאמנם מקדימה כבוד גבוה לכבוד הדיוט, אך אינה מציינת היכן בדיוק מקומם במלחמה. כאן הם אומרים: "לפני בני ישראל", ומשה עונה להם: "לפני אחיכם בני ישראל". אמירה זו יכולה להיחשב כיומרינית פחות אך כמחייבת יותר. בראש המחנה נלך! לחיוב או לשלילה. והיכן קיימו זאת? במלחמת יריחו. עפ"י רש"י במעשה זה קיימו בני גד ובני ראובן את התנאי שלהם. אבל עפ"י חז"ל רק לאחר ששהו בני גד ובני ראובן עם תשעה וחצי השבטים של עבר הירדן המערבי 14 שנה של כיבוש וחלוקה התקיים התנאי.

²² שכל יום היה הארון והכהנים הנושאים אותו הולך בראש הסובבים את חומת יריחו וביום השביעי קפץ "החלוץ" ועבר לפני הארון! השווה יהושע פרק ו פסוק ד עם פסוק ט. בני גד ובני ראובן הולכים לפני ארון הברית, שיש בזה מעשה סמלי שיכול היה להיחשב כלא רצוי וכמעט כמעשה עווא. אולי זה טבעם של החלוצים שלפעמים מרוב התלהבות הם קופצים קדימה בראש המחנה. מישהו היה צריך למחות על מעשיהם, אבל הם רצים קדימה, הם לפני כולם ויהושע מקבל זאת בדיעבד.

²³ מדובר במצוות הצדקה והטוב הצפוי לעושה. ראה פרק נח בישעיהו (הפסרת יום הכיפורים), דברינו מצוות צדקה בפרשת בהר. נסיים בהרחבה על השורש חל"צ שמובנו הרחב הוא: שליפה, יציאה, שמיטה, החל מהחלוצים שיוצאים מציבור הכללי, דרך חליצת הנעל וחילוף עצמות ועד הצלה וחילוף ממצב קשה. ראה מקבילה במדרש איכה רבה (בובר) פרשה ב: "למען יחלצון ידידיך". כל אלה כלולים בשורש חל"צ, גם החלציים כאבן עזרא לעיל, ואולי גם צל"ח. שנזכה לשבתות הרבה של "רצה והחליצו".